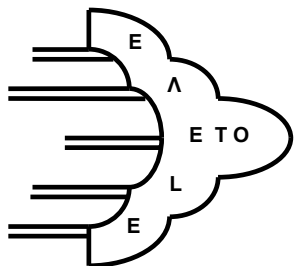

ΟΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ (ΕΛΕΤΟ)
Hellenic Society for 988 Terminology (ELETO)
ΓΡΑΦΕΙΑ:
Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου, 15125 ΜΑΡΟΥΣΙ
ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ:
Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου, 15125 ΜΑΡΟΥΣΙ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ:
Τηλ.: 210 8662069, 6974321009, 6974754302
Τηλεομ.: 210 8068299, 210 8662069
Ηλ-Ταχ.: valeonti@otenet.gr
Ιστότοπος: <http://www.eleto.gr/>

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΤΟ:
Μελέτη, εκπόνηση, ... και με οποιοδήποτε τρόπο ανάπτυξη της Ελληνικής Ορολογίας... Συμβολή στην ανάπτυξη της Ελληνικής Γλώσσας και προώθηση του ρόλου της στη διεθνή Ορολογία...
(Από το Καταστατικό)

ISSN 1106-1073

Άρθρα της Ζωής Ξενάκη-Βαρλά

Μικρά Ορολογικά

(Φύλλο αρ.65, Μάρτ.-Απρ. 2004)

1 Ορολογία – terminologie

Ορολογία, η Επιστήμη των Όρων:

Αγγλικά terminology	Γαλλικά terminologie	Γερμανικά Terminologie

Όρος:

Αγγλικά term	Γαλλικά terme	Γερμανικά Term

και οι τρεις λέξεις προέρχονται από το λατινικό **terminus** που είναι η λατινική μετάφραση της ελληνικής λέξης «**όρος**» (όριον) (Encyclopaedia Britannica).

Η λέξη είναι σχετική με τις ελληνικές λέξεις **τέρμα, τέρμων (τέρμα, τέλος, όριον)** (The Cambridge Dictionary of English).

Τερμιεύς η και **Όριος** ελέγετο ο Ζευς, ως έφορος (φύλαξ) των τερμάτων, (των ορίων) των αγώνων (Λεξικό Σκαρλάτου Βυζαντίου).

Τέρμων: Θεός των Ρωμαίων, έφορος των συνόρων και της ασφάλειας της ιδιοκτησίας, προς τιμήν του οποίου επανηγυρίζοντο κατ' έτος τα Τερμινάλια κατά την 21-23 Φεβρουαρίου (Λεξικό Σκαρλάτου Βυζαντίου).

2 Νόστιμα ...

Κάποια εμβάθυνση στη σημασία μερικών λέξεων :

νόστος: επάνοδος στην πατρίδα

Στην Ελληνική Γλώσσα το ωραίο, το ευχάριστο και το δυσάρεστο, γενικά αλλά ακόμη και σχετικά με την ίδια τη γεύση, αποδίδονται σε σχέση με την επάνοδο στην πατρίδα.

νόστ-ιμο: ευχάριστο σαν να γυρίζεις στην πατρίδα.

ά-νοστο: σαν μια κατάσταση, που δεν έχει προοπτική επανόδου στην πατρίδα.

Z.Ξ-B.

Ετυμολογικά

(Φύλλο αρ.66, Μάϊ.-Ιούν. 2004)

στενοχώρια: λύπη, θλίψη, δυσάρεστο συναίσθημα, δυσφορία (<αρχ. ελληνικό: στενοχωρία, Μείζον Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλου-Φυτράκη).

Δηλαδή στα ελληνικά οι παραπάνω έννοιες αποδίδονται με ένα σύνθετο ουσιαστικό που **κυριολεκτικά** αναφέρεται στη **στενότητα του χώρου**.

Τι είναι, λοιπόν, η **στενοχώρια**; Αυτό που (ή Όπως) αισθάνεται κανείς, όταν «στριμωχτεί πολύ σε στενό χώρο»...

Z.Ξ-B.

Εμβάθυνση στη σημασία των λέξεων

(Φύλλο αρ.67, Ιούλ.-Αύγ. 2004)

Στα ελληνικά το «πληροφορώ», «καθιστώ κάτι γνωστό» το εκφράζουμε ως εισαγωγή μέσα στην «ημέρα», στο φως:

ενημέρωση = μπάσιμο μέσα στην ημέρα, στο φως, δηλαδή βγάλσιμο από τη νύχτα, από το σκοτάδι, από την άγνοια.

Z.Ξ-B.

Εμβάθυνση στη σημασία των λέξεων (2)

(Φύλλο αρ.68, Σεπτ.-Οκτ. 2004))

βοηθώ, βοήθεια

βοηθώ – παρέχω τη συνδρομή μου σε κάποιον στην εργασία του ή στο έργο που γενικά παράγει ή προκειμένου

να αντιμετωπίσει κάποιο κίνδυνο ή κάποια έκτακτη κατάσταση.

Μας προβληματίσε το ρήμα και αναρωτηθήκαμε μήπως η ετυμολογία του είναι **βοηθῶ** < βοή + θέω (τρέχω) δηλαδή «τρέχω στη βοή (κραυγή, έκτακτο, ασυνήθιστο ήχο) προκειμένου να συνδράμω σε κάτι (ενδεχομένως επείγον ή και προς πρόληψη κινδύνου).

Η σύντομη λεξικογραφική αναζήτησή μας απέδωσε τα εξής:

ΜΕΙΖΟΝ ΕΛΛ. ΛΕΞΙΚΟ (Τεγόπουλου – Φυτράκη):

βοηθός < βοή + θέω (=τρέχω) – αυτός που συντρέχει

βοηθῶ < βοηθός

ΛΕΞΙΚΟ Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ:

βοηθός < βοηθός < βοή + θός < θέω (=τρέχω) σύνθετο από τη φράση (επί) βοήν θέω = σπεύδω στην κραυγή

βοηθῶ < βοηθέω < βοηθεῶ < βοηθός (βοηθός)

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ, J. B. Hoffman:

βοηθός (ομηρικό), **βοηθός** < βοή + θός επί τη βάσει της φράσεως *βοήν θέει* κυριολεξία: «ο σπεύδων εις την φωνήν της ανάγκης, ο τρέχων προς τον επικαλούμενον βοήθειαν» (πβ. *βοηδρομείν «σπεύδεν προς βοήθειαν, βοηθεΐν»*)

βοηθῶ < βοηθέω < βοηθεῶ

Όστε το ρήμα **βοηθῶ** < βοηθέω < βοηθεῶ έφτασε σε μας από τα Αρχαιοελληνικά όπου ήταν ήδη παράγωγο του ουσιαστικού **βοηθός** < βοηθός φέρνοντας ως τις μέρες μας το *θέειν* του *βοηθού* προς την *βοήν* της ανάγκης.

Z.Ξ-B.

Εμβάθυνση στη σημασία των λέξεων (3)

(Φύλλο αρ.69, Νοέ.-Δεκ. 2004)

σκότος: έλλειψη φωτός (σκοτάδι)

σκοτώνω: περιβάλλω με σκότος, βάζω μέσα στο σκοτάδι και μεταφορικά και κατ' επέκταση: βάζω στο αιώνιο σκότος – βάζω στο θάνατο (αφαιρώντας το φως, δηλ. τη ζωή).

συγχωρώ (= συν + χωρώ): βαδίζω μαζί με κάποιον, στην κατεύθυνση που βαδίζει κι αυτός σε κάποιο συγκεκριμένο χώρο. Κατ' επέκταση, συμβαδίζω (συγκλίνω) και με τις (συγκεκριμένες) απόψεις του. Άρα έχω την ίδια γνώμη μ' αυτόν και επομένως (και κατ' επέκταση) του παρέχω συγγνώμη (συχώρεση).

Z.Ξ-B.

Εμβάθυνση στη σημασία των λέξεων (4)

(Φύλλο αρ.70, Ιαν.-Φεβ. 2005)

Αιγαίο: Αιγαίο Πέλαγος

Αιγαίο: από το *αιγίς* - *καταιγίς*.

Η λέξη παράγεται από το ρήμα *αΐσσω* = *κινούμαι με ορμή, πηδώ, σηκώνομαι όρθιος*. Από το ίδιο ρήμα παράγεται και η *αΐξ* = *γίδα, κατσίκια*. Αιγαίο, λοιπόν, είναι το πέλαγος το ορμητικό (*Αιγαίον Πέλαγος το φοβερώτα-*

τον, Σουΐδας) με τα *μεγάλα κύματα (αΐγες)*, κατά τη γλωσσολογική ερμηνεία της λέξης, σε αντίθεση με τη γνωστή μυθολογική ερμηνεία της, από το όνομα του πατέρα του Θησέα: **Αιγέυς-Αιγέυς**.

Αιγίς, όμως, σημαίνει και *δέγμα αιγός* (γιδοτόμαρο), από το οποίο κατά τη μυθολογία, ήταν κατασκευασμένη η ασπίδα του Διός, της Αθηνάς και του Απόλλωνος. Σήμερα, μεταφορικά, η λέξη σημαίνει *προστασία: Η εκδήλωση τελεί υπό την αιγίδα του Προέδρου, του Υπουργού, ...*

Αλκυονίδες (ημέρες): Οι 14 περίπου, κάπου μέσα στον Ιανουάριο, καλοκαιρινές σχεδόν ημέρες.

Αλκυών (υποκοριστικό: **αλκυονίς**): είδος μικρού ποικιλόχρωμου θαλασσοπούλιου (φαροπούλιου).

Υπάρχουν διάφορες εκδοχές για την ερμηνεία της προέλευσης της χειμωνιάτικης αυτής σύντομης καλοκαιρίας. Όλες όμως συγκλίνουν στο ότι ... ο Δίας, από οίκο στην Αλκυόνα που εκείνη την εποχή επωάζει τα αυγά της, που κινδυνεύουν να χαθούν από την κακοκαιρία της εποχής, έστω κι αν ήταν πολύ θυμωμένος τόσο με αυτήν την ίδια όσο και κυρίως με το σύζυγό της τον Κήκυκα, λόγω της υπερβολικής του έπαρσης να αποκαλεί τον εαυτό του «Δία» και τη σύζυγό του «Ήρα», της χάρισε δύο εβδομάδες καλοκαιρίας μέσα στη βαρχειμωνιά για να την απαλλάξει από την αγωνία και τον κίνδυνο της απώλειας των παιδιών της.

Z.Ξ-B.

Εμβάθυνση στη σημασία των λέξεων (5)

(Φύλλο αρ.71, Μάρ.-Απρ. 2005)

Αλήθεια, αληθής

Αλήθεια*: Η έννοια που από αρχαιοτάτων χρόνων απασχόλησε φιλοσοφία, λογοτεχνία, μυθολογία, δικαιοσύνη. Είναι ο στόχος και το ιδανικό στην προσπάθεια να φτάσει κανείς το *σωστό*, την *πραγματικότητα*, ερευνώντας τις καταστάσεις που κατά οποιοδήποτε τρόπο συνδέονται με το συγκεκριμένο ενδιαφέρον του.

Αληθής: από το **στερητικό α** και το *λήθη* (λησμονιά) – *λήθος*, *δωρ. λάθος* (αυτό που *λανθάνει*, διαφεύγει την προσοχή, σφάλμα).

Αλήθεια: χωρίς λάθος (σφάλμα).

* * *

Αδελφός** από το **αθροιστικό α** και το *δέλφος-δελφύς* (μήτρα), αυτός που προέρχεται από την ίδια μήτρα (μητέρα) με άλλον. Αρχικά σημαίνει μόνο αυτόν που έχει την ίδια μητέρα με άλλον (τον ομομήτριον αδελφόν), σε αντίθεση με το αρχαίο **φρατήρ** ή **φράτωρ** που σήμαινε τον ομοπάτριο αδελφό. Τελικά, με τον καιρό, το **αδελφός** επεκράτησε και για τις δύο περιπτώσεις.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Κατά πάσαν πιθανότητα*** από το **φρατήρ** προέκυψε το λατινικό *frater* και τα παράγωγά του *fraternus, fraternitas* κτλ. που πέρασαν στις λατινογενείς γλώσσες με τη σημερινή έννοια *αδελφός*, (και εκ πατρός και εκ μητρός) και τα παράγωγά της *αδελφικός, αδελφότητα* κτλ. π.χ. ιταλ. *fratello, fraterno, fraternità*, γαλλ. *frère, fraternel, fraternité*, αγγλ. *fraternal, fraternity* κ.ά.

* α) Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Larousse (Λαρούς), β) Ετυμολογικόν Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής – J. B. Hofmann

** Λεξικό Νέας Ελληνικής Γλώσσας – Γ. Μπαμπινιώτη.

*** Cassel's New Latin Dictionary, 1968.

Z.Ξ-B.

Εμβάθυνση στη σημασία των λέξεων (6)

(Φύλλο αρ.72, Μάι.-Ιούν. 2005)

Το στερητικό νη-

Αρκετές λέξεις με αρνητική σημασία στα ελληνικά σχηματίζονται με προσθήκη στην αρχή της λέξης, της οποίας την αρχική σημασία θέλουμε να αφαιρέσουμε, το **στερητικό νη-**, π.χ.

νήριθμος	(νη + αριθμός) = <i>αναριθμητος</i>
νηλεής	(νη + έλεος) = <i>άσπλαχνος</i>
νήνεμος	(νη + άνεμος) = <i>χωρίς άνεμο, γαλήνιος</i>
νήπιοιους	(νη + ποινή) = <i>ατιμώρητος</i>
νήπιτος	(νη + τίω [=τιμώ, πληρώνω]) = <i>ατιμώρητος</i> (Λεξικό Σκαρλάτου Βυζαντίου)
νήπιον	(νη + έπος) = <i>αυτό που δεν μπορεί να μιλήσει</i>
νήσις	(νη + έδω [= εσθίω, τρώγω]) = <i>αυτός που δεν έφαγε, νηστικός</i>
νήπυστος	(νη + πυνθάνομαι) = <i>ο μη μαθών, ο μη πληροφορηθείς, απληροφόρητος</i>
νηπευθής	(νη + πυνθάνομαι) = <i>άγνωστος, ακατανόητος, ανήκουστος</i>
νωδός	(νη + οδός) = <i>ο χωρίς δόντια, φαρούτης</i>
νωχελής	(νη + ωκύς [=γρήγορος]) = <i>βραδύς, αργοκίνητος, νωθρός, αδρανής</i>

Το γράμμα **ν** (η) είναι το αρχικό γράμμα πολλών λέξεων που δηλώνουν, γενικά, άρνηση σε αρκετές ξένες γλώσσες. Όπως π.χ.

Αγγλικά:	no, not, nothing, neither, never
Γαλλικά:	ne, non, nul, neutre
Γερμανικά:	nein, nicht, nichts, nie
Ιταλικά:	no, non, né, niente, nessuno
Ισπανικά:	nadie, ni, nada, ningim, no
Ολλανδικά:	nee (όχι)
Ρωσικά:	niet (όχι).

Z.Ξ-B.

Το ρήμα ίημι

(Φύλλο αρ.74, Σεπ.-Οκτ. 2005)

Το αρχαίο ρήμα **ίημι** έχει πολλές σημασίες όπως: αφήνω να φύγει ή να πέσει κάτι που κινώ με μεγάλη ταχύτητα || απολύω || βγάζω φωνή, μιλώ || εκσφενδονίζω βέλος, λίθο κτλ. || βάλλω, τοξεύω || τοποθετώ || ως μέσο ρήμα: - ίεμαι - σημαίνει: σπεύδω προθύμως (να πράξω κάτι), επιθυμώ διακαώς, επιδιώκω κάτι (εγκυκλοπαιδικό λεξικό Πάπυρος Λαρούς).

Το ρήμα αυτό σχηματίζει σειρά σύνθετων ονομάτων, μερικά από τα οποία έχουν ως πρώτο συνθετικό κάποια πρόθεση και ως δεύτερο συνθετικό τον τύπο **-εις** που παράγεται από το ρήμα ίημι. Αρκετά από αυτά τα ονόματα τα χρησιμοποιούμε και σήμερα συχνά με προσαρμοσμένο το δεύτερο συνθετικό ως προς την κλιτική κατάληξη: **-εση**. Τέτοια είναι π.χ.

Πρόθεση	Σύνθετο και σημασίες του
εν	ένεσις (ένεση): το εμβάλλειν, εγχέειν. Ιατρ. ένεση, το μέσο της έγχυσης, το ίδιο το υλικό.
εκ, εξ	έξεσις : απόπειμψις (κυρίως επί γυναικός), διαζύγιο, διάζευξη.
συν	σύνεσις (σύνεση): αρχικά: συνάντηση, ένωση, συμβολή· αργότερα: η δια του νοός κρίσις (αντίληψις), όθεν: γνώσις, φρόνησις.
προ	πρόεσις : βγάσιμο έξω, ξόδεμα, σκόρπισμα.

ανά, αν-	άνεσις (άνεση): ευρυχωρία, έλλειψη δυσκολίας ή επίπονης προσπάθειας στην εκτέλεση έργου ή στο χειρισμό αντικειμένου, χαλάρωση, ανάπαυση, άδεια, ελευθερία (δούλων άνεσις)
κατά, καθ-	κάθεσις : έμβασμα ή άφημα προς τα κάτω, έμπηγμα, παράσταση δράματος. Από τα ίδια συνθετικά παράγονται και οι λέξεις: κάθετος, καθετήρας, καθετήριος κτλ.
διά, δι-	δίεσις (δίεση): η διά σωλήνος διάβασις. Στη μουσική: διαφορά ημιτονίου μιας νότας από την επόμενη καθώς και το ίδιο το σύμβολο, που τη δηλώνει στη μουσική κλίμακα (dièse).
μετά, μεθ-	μέθεσις : άφεςις, παραίτηση, εγκατάλειψη, υποχώρηση.
παρά, παρ-	πάρεσις (πάρεση): παράλυση, χαλάρωση Ιατρ. ελαφρά παράλυση λόγω ελάττωσης μυϊκής ισχύος του προσβληθέντος μυός.
επί, εφ-	έφεσις (έφεση): ρίζιμο προς τα πάνω ή κατεπάνω κάποιου, κλίσις, όρεξις, επιθυμία Νομ. ένδικο μέσο για την προσβολή απόφασης κατώτερου δικαστηρίου, με το οποίο ζητείται η επανεκδίκαση μιας υπόθεσης από ανώτερο δικαστήριο.
από, αφ-	άφεσις (άφεση): η πράξη του αφιέναι, στάλισμο, ρίζιμο, απόλυσις, ελευθέρωσις, άδεια προς αναχώρηση, συγχώρησις, αθώωσις.
υπό, υφ-	ύφεσις (ύφεση): ελάττωσις, ένδοσις, συστολή, συγκατάβασις, μείωση της έντασης, υποχώρηση. Μουσ. το σημείο πριν από το μουσικό φθόγγο που δείχνει ότι αυτός πρέπει να αποδοθεί κατά ένα ημιτόνιο χαμηλότερα στην κλίμακα (μπεμόλ, bémol). αντ.: δίεση (dièse).

Πηγές: Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς
Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας (Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου)
Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (Γ. Μπαμπινιώτη).

Z. Ξ-B.

Το ρήμα «οίδα»

(Φύλλο αρ.75, Νοέ.-Δεκ. 2005)

Το αρχαίο ρήμα **οίδα** (= **γνωρίζω**) είναι ο παρακειμένος (με χρήση ενεστώτα) του ρήματος **είδω** που σημαίνει **βλέπω, παρατηρώ**.

Στην καθομιλουμένη το ρήμα αυτό χρησιμοποιείται σε στερεότερες εκφράσεις όπως

«**τις οίδε**» (ποιος ξέρει),
«**Κύριος οίδε**» (ο Θεός - μόνο - ξέρει),
η γνωστή φράση του Σωκράτη «**έν οίδα ότι ουδέν οίδα**» (ένα ξέρω ότι δεν ξέρω τίποτε),
«**ου γαρ οίδασι τι ποιοῦσι**» (γιατί δεν ξέρουν τι κάνουν, τι τους γίνεται)
κ.ά.

Από τη ρίζα **είδ-** (ε-**Fiδ-**) προέρχονται οι λέξεις **είδα-ιδώ-ιδεί-ιδωμένος** (σημερινοί τύποι αορίστου και παρακειμένου του **βλέπω**), **ιδέα, είδος** (από το οποίο όλα τα σύνθετα σε -ειδής όπως **ευειδής, ανθρωποειδής, αμφιβληστροειδής, αραχνοειδής, αστεροειδής** κ.ά.π.), **είδηση, συνειδηση, ειδήμων, είδωλο, ιστορία** (Fiδ-σπορ).

Με την αρχαιοπρεπή ρίζα **Foiδ-**, πιθανότατα ινδοευρωπαϊκής προελεύσεως, σχετίζονται αρκετές λέξεις ξένων γλωσσών παρεμφερούς σημασίας όπως:

λατινικά:	video (βλέπω)
γαλλικά:	voir (βλέπω) ίσως ακόμα και το savoir (ξέρω)
γερμανικά:	wissen (ξέρω)
αγγλικά:	wise (σοφός), wisdom (σοφία).

Πηγές: Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς
Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας (Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου)
Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (Γ. Μπαμπινιώτη).

Z. Ξ-B.

Λέξεις, λόγιοι, έπη και ρήματα: του λέγω παράγωγα

(Φύλλο αρ.81, Νοέ.-Δεκ. 2006)

Σε ένα φύλλο του περιοδικού μας αφιερωμένο στη γλώσσα μας, προς τιμήν του εμπνευστή και ιδρυτή της ΕΛΕΤΟ, **Βασίλει Φιλόπουλου**, φυσικό είναι οι πρώτες λέξεις που φυσιολογικά θα προφερθούν σ' αυτό να είναι οι λέξεις «λέγω», «λόγος», «λέξις».

Με τη σκέψη αυτή επιλέξαμε το ρήμα **λέγω**, δίνοντας **ελάχιστα μόνο** δείγματα από τα πάμπολλα παράγωγά του, που προκύπτουν από τους τύπους των χρόνων του: – **λέγω** (ενεστώτας), – **είπον** (αόριστος) – **ερῶ** (μέλλοντας).

- **λέγω** > **λόγος**, ως πρώτο συνθετικό: *λογοθέτης, λογοτέχνης, λογοδοσία, λογοκρισία*
ως δεύτερο συνθετικό: *βιολόγος, βοτανολόγος, γεωλόγος, ορολογία*
- **λέξις** > *λεξικό, λεξιλόγιο, λεξικογράφος, λεξικογραφία, λεξιπενία,*
- **είπον** > **έπος**: στη μορφή της αυτή η λέξη σημαίνει *κυρίως* έκθεση, ιστορία γεγονότων, κατορθωμάτων, ηρωισμών κλπ., *εποποιία*. Στη σημερινή γλώσσα η λέξη χρησιμοποιείται σε εκφράσεις όπως: «έπεα πτερόεντα» και «άμ' έπος άμ' έργον».

Σε προηγούμενο φύλλο του «Ο» είχαμε αναφερθεί στη λέξη «**νήπιο**», που προκύπτει από το στερητικό **νη-** και τη λέξη **έπος** (νη -έπος → **νήπιον** (που δεν μπορεί, ακόμη, να εκφέρει λόγο – να μιλήσει).

- **ερῶ** > **ρήμα**: το ειρημένο, η φράση, ο λόγος.

ΠΗΓΕΣ: 1. Εγκυκλ. ΠΑΠΥΡΟΣ-ΛΑΡΟΥΣ, 2. Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας, 3. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας.

Z.Ξ-B.

«ανά»: μια πρόθεση με πολλές σημασίες

(Φύλλο αρ.82, Ιαν.-Φεβ. 2007)

Η πρόθεση «ανά», όπως και πολλές άλλες προθέσεις, είναι από αυτές που αποκτούν διάφορες σημασίες ανάλογα με το συνθετικό που συνοδεύουν.

Οι χρήσεις της είναι πάμπολλες. Εδώ θα δώσουμε, πολύ σύντομα, μερικές από αυτές:

- **ανά** (=ξανά): *αναnéωση, ανακατανομή, αναδόμηση.*
- Η ίδια πρόθεση στην αρχαία ελληνική είχε και τη μορφή «**επανα-**», με την ίδια σημασία (ξανά): *επανερρωτώ, επανεκπέμπω, επανακτώ*, με κάποιες κατά περίπτωση διαφορές, ενώ στη νέα ελληνική, στον μεν επιστημονικό τουλάχιστον λόγο, τον ίδιο τύπο: *επαναρχίζω, επανεξετάζω, επανασυνδέω, επαναλειτουργώ*, ενώ στον καθημερινό λόγο με τον απλό τύπο «**ξανα-**»: *ξαναγράφω, ξαναστέλνω, ξαναπάω* κτλ.
- **στέρηση**: *αναβροχιά, αναδουλειά, αναπαραδιά.*
- **τοπική σημασία** (σε έκταση): *ανά την Ελλάδα, ανά την υφήλιο, ανά τον κόσμο.*
- **τοπική σημασία** (= προς τα άνω): *ανάβαση, ανάταση.*
- **χρονική σημασία** (+ αιτιατική χρονικής μονάδας): *ανά τους αιώνες, ανά διετία, ανά τακτά χρονικά διαστήματα.*
- **κατανομή** (+ αιτιατική αριθμητικού): *ανά δύο, ανά δέκα.*

Αυτό είναι ένα μικρό δείγμα της ευρύτατης χρήσης της πρόθεσης «ανά», υπό κάποιες – εννοείται – αλλαγές που φυσιολογικά επιφέρονται συν τω χρόνω σε πολλές λέξεις και γλώσσες του κόσμου.

Z.Ξ-B.

Η πρόθεση «κατά» ...κατά πολλές έννοιες

(Φύλλο αρ.83, Μάρ.-Απρ.2007)

Με αφορμή τη δεύτερη κατά σειρά πρόθεση της γλώσσας μας, την πρόθεση «κατά», αναφέρουμε ότι οι δισύλλαβες προθέσεις που λήγουν σε φωνήεν, όπως αυτή, όταν συντίθενται με λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν χάνουν το τελευταίο φωνήεν τους. Σε όσες από αυτές πριν από το τελευταίο φωνήεν υπάρχει σύμφωνο **ψιλό:** **π** (από, επί, υπό) ή **τ** (αντί, κατά, μετά), τότε αν το αρχικό φωνήεν της δεύτερης λέξης έπαιρνε (παλιότερα) *ψιλή*, το *ψιλό* σύμφωνο (**π** ή **τ**) δεν παθαίνει τίποτε, ενώ αν το αρχικό φωνήεν της δεύτερης λέξης έπαιρνε (παλιότερα) *δασειά*, το *ψιλό* σύμφωνο (**π** ή **τ**) μετατρέπεται σε *δασύ* (**φ** ή **θ** αντίστοιχα). Παραδείγματα:

- επί + όδος → **έφοδος**, από + όπλιζω → **αφοπλίζω**,
- υπό + ίσταμαι → **υφίσταμαι**, αντί + Έλληνας → **ανθέλληνας**,
- κατά + όριζω → **καθορίζω**, μετά + έορτη → **μεθεόρτια**, ενώ από + έρχομαι = **απέρχομαι**, μετά + έχω → **μετέχω**.

Τώρα, ας αναφέρουμε λίγες από τις σημασίες της πρόθεσης **κατά:**

1. **κατεύθυνση:** *κατά το βορρά, κατά τη Θεσσαλονίκη.*
2. **χρονική διάρκεια:** *κατά τη διάρκεια του μαθήματος, του διαλείμματος, του θέρους ...*
3. **συχνότητα εμφάνισης:** *κατά διαστήματα, κατά καιρούς* (ειδ. έκφραση: *κατά το πλείστον = τις περισσότερες φορές*).
4. **εγγύτητα χρονική ή τοπική:** *κατά το Πάσχα, κατά τα Χριστούγεννα, κατά το μεσημέρι, κατά το Σύνταγμα, κατά τη Θήβα.*
5. **τρόπο:** *κατά προσέγγιση (περίπου), κατά παράβαση, κατά τύχη, κατά βάθος, κατά λάθος, κατά κύριο λόγο.*
6. **μέρος:** *κατ' οίκον, κατά ξηράν, κατά θάλασσαν.*
7. **κριτήριο:** *κατά ομάδες, κατά ηλικίες, κατά αρχαιότητα.*
8. **επιμερισμό:** *κατά κεφαλήν (εισόδημα), κατ' άτομο.*
9. **σειρά:** *κατά πρώτον, κατά δεύτερον, κατά σειρά προτεραιότητας.*

Z.Ξ-B.

Η πρόθεση «κατά» (2) – Λοιπές σημασίες

(Φύλλο αρ.84, Μάϊ.-Ιούν. 2007)

Συνεχίζουμε από το προηγούμενο φύλλο τις υπόλοιπες σημασίες της πρόθεσης **κατά:**

10. **σύμφωνα με:** *κατά βούλησιν, κατ' εμέ, κατά σάς, κατά γενική ομολογία, το κατά δύναμιν, κατά παράδοση, κατά προτίμηση, κατά συνείδηση, κατά τα λεγόμενα, κατά τα θυλούμενα, κατά το δοκούν, κατά το δέον, κατά το πρόπετον, κατά το σύνηθες, κατά φύσιν, κατ' ευχήν.*
11. **σχεσί, αναφορά σε κάποιον:** *τα καθ' ημάς, η καθ' ημάς Ανατολή (Μικρά Ασία – Περιοχές του ελληνισμού στη Μ. Ασία.*
12. **τον δημιουργό:** *το κατά Μάρκον Ευαγγέλιον.*
13. **ομοιότητα:** *κατά μάνα κατά κύρη κατά γιο και θυγατέρα, κατά το Μαστρογιάννη και τα κοπέλια του.*
14. **διαφορά ή σύγκριση:** *είναι κατά μία ώρα συντομότερη η διαδρομή, είναι κατά πέντε πόντους υψηλότερος από... , κατά το μάλλον ή ήττον (= λίγο πολύ, πάνω κάτω, περίπου), ούτε κατ' ελάχιστον (= καθόλου).*
15. **αναφορικά με, ως προς:** *κατά τα άλλα είμαστε σύμφωνοι, κατ' όνομα, κατ' όψιν, κατά κόσμον (για το κοσμικό όνομα ιερωμένου ή μοναχού).*
16. **κίνηση εναντίον:** *επίθεση κατά εχθρού.*

17. **εχθρική, αρνητική στάση:** τάχθηκαν κατά των αμερικανικών θέσεων στο Κυπριακό, κατά της συμβιβαστικής λύσης (αντίθετο: υπέρ).
18. **κίνηση προς, κατεύθυνση** κυρίως στις φράσεις (μεταφ.): πάει κατά διαβόλου, κατά κρημόν.
19. **εναντίωση:** ψηφίζω κατά (εναντίον μιας θέσης, μιας πρότασης, ενός νομοσχεδίου κτλ.), εσείς μπορεί να συμφωνείτε εγώ όμως είμαι κατά.
20. **τα κατά, τα υπέρ και τα κατά:** θετικά και αρνητικά στοιχεία (μειονεκτήματα, ελαττώματα κτλ.) νομοσχεδίου, θέσεων, του Σοσιαλισμού κ.ά.
21. **με το άρθρο «το» για την ουσιαστικοποίηση φράσεων:** το κατά πόσον.
22. **κατεύθυνση προς:** έλα κατά δώ, πήγε κατά κεί, κατά πού λες να πάμε;
23. **απόκλιση, διαφορά, ποσό:** κατά τί διαφέρουν οι δύο λαοί; κατά πόσο αυξήθηκαν οι τιμές; κατά πόσο ψηλότερος είσαι; οι απόψεις τους διαφέρουν κατά πολύ.

Z.Ξ-B.

4. **συνοδεία, μαζί με** (σε συγκεκριμένες λόγια προέλευσης φράσεις): προσήλθε **μετά** της συζύγου του / της οικογενείας του.
5. **τρόπο:** **μετά σπουδής, μετά χαράς / συγχωρήσεως / βδελυγμίας** || **μετά τιμής, μετά λόγου** (= λογικά, με σύνεση), **μεθ' υπολήψεως** (εκφράσεις σε επίσημα έγγραφα ή επιστολές) || **μετ' εμποδίων** || φρ. **μόλις και μετά βίας** (ελάχιστα και με δυσκολία) *ανέπνεε / μιλούσε.*

Η λέξη **μετά** είναι και επίρρημα για τη δήλωση **χρονικής ακολουθίας:** *Πάρτε ένα γλυκό· οι καφέδες θα έρθουν **μετά**. Πρώτα πλένουμε τα χέρια μας και **μετά** τρώμε (κατόπιν, ύστερα, αργότερα).*

Z.Ξ-B.

Ζωή Ξενάκη-Βαρλά

Προθέσεις (συνέχεια)

(Φύλλο αρ.86, Σεπ.-Οκτ. 2007)

Συνεχίζοντας την ανασκόπηση των σημασιών των προθέσεων με την πρόθεση **διά**. Η πρόθεση **διά** σημαίνει:

συντασσόμενη με γενική:

1. **διέλευση** (μέσα από τόπο), **διά μέσου:** *ταξιδεύω **διά** θαλάσσης* || *διά ξηράς.*
2. **χρονική διάρκεια:** **διά παντός** (ενν. του χρόνου): *στο δηλώνω **άπαξ **διά** παντός** (= μια για πάντα) || η **διά βίου** εκπαίδευση (η καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής) || **διά νυκτός.***
3. **όργανο, τρόπο ή μέσο,** με το οποίο γίνεται κάτι: **διά ροπάλου, διά μαχαίρας, διά της διπλωματικής οδού, διά πυρός και σιδήρου, διά μακρών** (= με πολλά λόγια και λεπτομέρειες, εκτενώς, λεπτομερώς), **διά βραχέων, δι' ολίγων** (= με λίγα λόγια, με συντομία).

συντασσόμενη με αιτιατική:

4. **σκοπό:** **διά ταύτα** ως επίρρημα (= γι' αυτόν το σκοπό, από όλα τα προηγούμενα προκύπτει το συμπέρασμα ότι...), **διά ταύτα** ως ουσιαστικό (= το συμπέρασμα, αυτό που έχει να προτείνει κανείς): *ας μη μακρυγορούμε ..., ας έρθουμε στο **διά ταύτα**.*

Z.Ξ-B.

Προθέσεων συνέχεια...

Η πρόθεση «μετά»

(Φύλλο αρ.88, Ιαν.-Φεβ. 2008)

Μετά τον θάνατο της Ζωής...

Η πρόθεση «μετά» δηλώνει

με αιτιατική:

1. **ακολουθία χρονική ή τοπική:** **μετά το μεσημέρι, μετά την ακμή** έρχεται συχνά η παρακμή, **μετά το φανάρι ο τρίτος δρόμος δεξιά, μετά την πλατεία, ...**
2. **ακολουθία κατά τάξη:** *ήρθε δεύτερος **μετά** από τον συμμαθητή του Τάδε.*
3. **σχέση αιτίας – αποτελέσματος:** *μετά από τόσο σάλο που προκλήθηκε στις εφημερίδες για παράνομους διορισμούς διατάχθηκε δικαστική διερεύνηση του θέματος.*

με γενική: